

НАЦІОНАЛ-КОМУНІСТИЧНІ РИСИ В ДІЯЛЬНОСТІ С. ПИЛИПЕНКА ДОБИ «ЧЕРВОНОГО ТЕРОРУ» 1920 – 1930 РОКІВ

Юлія БІЛАС

orcid.org/0000-0002-5718-1098

аспірантка кафедри українознавства,
культурології та історії науки

Національного технічного університету

«Харківський політехнічний інститут»

email: Julia.bilas95@gmail.com

Анотація. *Висвітлено риси націонал-комунізму в громадській та професійній діяльності українського письменника та літорганізатора Сергія Володимировича Пилипенка в умовах розгортання деструктивних процесів проти української інтелігенції 1920 – 1930 рр. як представників української національної еліти.*

Ключові слова: *Сергій Пилипенко, націонал-комунізм, українське письменництво, «червоний ренесанс», громадська діяльність, біографія, Харків, краєзнавство.*

Постановка проблеми. Український письменник та громадський діяч Сергій Володимирович Пилипенко залишив помітний слід у розвитку історико-культурного середовища України в умовах розгортання репресивної політики більшовицької партії в 1920 – 1930 рр. Діяльність Сергія Пилипенка часів зародження феномену націонал-комунізму є надзвичайно важливою темою.

Загалом вивчення літературно-мистецького життя України 1920 – 1930 рр. стає предметом наукового зацікавлення широкого кола дослідників. По-перше, саме тоді формувалося покоління митців так званого «червоного ренесансу». По-друге, історичне вивчення біографій дає можливість крізь людиноцентричний вимір простежити особливості досліджуваної епохи політичних репресій. Дедалі одним із важливих питань для розкриття сутності трагедії покоління «розстріляного відродження» є причетність діяча до т. зв. націонал-комунізму.

Формування літературно-мистецького середовища, гуртків та студій у таких великих містах, як Харків чи Київ на початку 1920-х років об'єднало багатьох талановитих людей, які були народжені в 1890-ті роки. Хтось на початку, серед яких О. Вишня, М. Зеров, П. Панч, С. Пилипенко, М. Хвильовий, О. Слісаренко, П. Тичина, та трохи молодші – В. Сосюра, В. Поліщук, В. Підмогильний, М. Яловий, В. Гжицький та багато інших.

Політичні та громадські орієнтири цього покоління формувалися під час падіння монархії та революційних процесів, частина майбутніх митців з юнацьких років входили у різноманітні новоутворені політичні партії. На багатьох вплинула Перша світова війна, оскільки багато хто брав у ній участь. Тому як творчий доробок, так і громадська позиція цього покоління здебільшого зазнали військово-революційного впливу, але із збереженням власної української самоідентифікації. Однак

самоідентифікації майже не залишилося місця там, де почав «будуватися соціалізм». Уже на початку 1920-х років представники української інтелігенції вступали до лав новоутвореної більшовицької партії, намагаючись поєднати основні засади націоналізму та комунізму. Були серед них і майбутні митці «червоного ренесансу», в тому числі і Сергій Пилипенко.

Аналіз джерел, останніх досліджень і публікацій. Комплексне опрацювання історіографічної бази наукових публікацій дало можливість зробити висновок, що історичні розвідки з дослідження постаті Сергія Пилипенка крізь призму його діяльності на тлі розвитку націонал-комуністичної течії взагалі відсутні. Здебільшого історіографічний потенціал базується на доробку, який присвячено окремо Сергієві Пилипенку в культурному та історичному контекстах, і на працях з проблеми вивчення націонал-комунізму в українській історії.

Серед невеликої кількості наукових робіт, що дають можливість всебічно дослідити біографію Сергія Пилипенка, заслуговують на увагу матеріали М. Жулинського [11], Р. Мельніківа [22], Я. Цимбал [38], Т. Єлісеєвої [8, с. 111–119], Т. Грачової та І. Мельничук [6, с. 584–587]. Слід зауважити, що ці роботи не є орієнтованими на безпосереднє висвітлення біографії митця, а більшою мірою присвячені загальному аналізу культурно-мистецького середовища «розстріляного відродження» та особливостям зазначеної епохи. Однак використані публікації допомагають відтворити маловідомі сторінки його біографії.

Оскільки українська національна еліта 1920 – 1930 рр. діяла в умовах намагань поєднати риси власного

національного духу з рисами комунізму як панівної ідеології новоутвореної держави, відповідно були використані наукові матеріали, присвячені історії націонал-комунізму авторства Л. Дідуха [7, с. 87–92], Т. Бевз [1], Дж. Мейса [21] та Г. Єфименка [9].

Метою статті є пошук і аналіз націонал-комуністичних рис у різнобічній діяльності Сергія Пилипенка в умовах розгортання політичних репресій та деструктивних процесів, спрямованих проти української інтелігенції 1920 – 1930 рр.

Виклад основного матеріалу. Сергій Володимирович Пилипенко відомий як український письменник, літрганізатор та громадський діяч, фундатор спілки селянських письменників «Плуг», що був репресований та розстріляний у 1934 році [8, с. 111]. Однак серед сучасних історичних досліджень недостатньо уваги приділяється саме його громадській діяльності, і взагалі відсутні праці, присвячені намаганням митця поєднати українську національну ідею та ідеологічні засади комунізму. Він був одним із «українських комуністів», який сприяв встановленню та закріпленню більшовицької влади, фізично та ментально викреслений з колективної пам'яті після розстрілу 1934 року. Щоб проаналізувати націонал-комуністичні риси в його діяльності, необхідно приділити увагу сутності самого поняття «націонал-комунізм».

Українська історіографія визначає націонал-комунізм як національно-орієнтований напрям комуністичного руху, який виник упродовж 1917–1920 рр. в Україні. Прибічники цього напрямку вважали, що комунізм потрібно пристосувати до специфічних національних

*С.В. Пилипенко. Портрет.
Рік не відомо.*

умов, а не уніфікувати його за російським зразком, тоді б це мало позитивні наслідки як для побудови комуністичної економіки, так і для знищення національного та соціального гноблення. Зокрема, характерним для цієї течії було висунення вимог (або ж просто прагнення) створення незалежної української радянської республіки з окремою армією і під керівництвом організаційно самостійної комуністичної партії. Популярність таких ідей у суспільстві та наявність реального впливу українських націонал-комуністів на українське селянство зумовили обережне ставлення центрального більшовицького керівництва до цього руху, відсутність на той час відверто репресивних дій щодо його представників [9].

Т. Бевз, спираючись на фундаментальні праці з дослідження націонал-комунізму доктора Мічиганського

університету Дж. Мейса, зазначила, що, починаючи з XII з'їзду Компартії, 1923 р. більшовики почали втілювати в життя політику «коренізації». Ця політика виявилася ефективною і «спрацювала» майже протягом десятиліття. Дуже багато комуністів у неї повірили – і майже всі загинули. Метою політики «українізації» було примирити українські національні групи з радянською системою. Літературне відродження, що супроводжувало десятиліття українізації (1923–1933), Дж. Мейс вважав феноменом, яке було пов'язане з феноменом націонал-комунізму [1, с. 324].

Як зазначав Л. Дідух, саме такі націонал-комуністи відчутно допомогли більшовикам встановити радянську владу в Україні. Але модель організації суспільства, що будували більшовики, передбачала унітаризм та однопартійність. Націонал-комуністичні партії були знищені, а їхні члени влилися в ряди більшовицької партії. І хоча організований український націонал-комунізм фактично зійшов з історичної сцени, його риси збереглись у діяльності українських більшовиків, що самостійно мислили, мали певну національну свідомість та були впливовою політичною силою всередині партії у кінці 1920 – 1930 рр. [7, с. 91].

Дослідження біографії Сергія Пилипенка доводить, що він був не просто пересічним письменником, а діячем, що залишив свій слід в історії України в цілому, оскільки мав безпосередній вплив на розвиток науки і освіти першої третини ХХ ст., сприяв культурному збагаченню українського селянства, брав участь у розвитку шевченкознавства та реформуванні української мови і писемності. Однак варто розглянути діяльність

митця саме крізь призму націонал-комуністичних ідеологічних орієнтирів.

Політичні орієнтири Сергія Пилипенка формувалися з дитинства і мали декілька джерел зовнішнього впливу.

По-перше, він мав чітке уявлення про опозиційні погляди свого батька Володимира Васильовича, який, за автобіографією письменника, був «народовольцем» [16, арк. 1] і відповідно виступав проти монархії. Однак, досліджуючи автобіографію, яку складено в 1921 році, коли її автор був уже два роки дійсним членом КП(б)У, варто звернути увагу на те, що він приховав своє дворянське походження, але склав життєпис українською мовою.

По-друге, дитячі та юнацькі роки Сергія пройшли в стінах Першої Київської гімназії [33, с. 366], де хоча переважна більшість учнів і спілкувалася між собою російською мовою, проте непогнутим прикладом для багатьох залишався гімназійний педагог Яків Миколайович Шульгин, який був відомий своїм внеском у поширення української національної ідеї серед гімназійної молоді. Своєрідним провідником батьківської діяльності серед учнів гімназії був син Якова Шульгина Олександр. Учні за ним тягнулися, з зацікавленням брали участь у домашніх виставах українською мовою вдома у Шульгиних [39, с. 20]. У «Життєписі» Сергій Пилипенко особисто зазначав про свою причетність до гуртка гімназійного вчителя. Там відбулося і перше знайомство із творами М. Драгоманова [16, арк. 2], якого Я. Шульгин вважав своїм учителем [40, с. 231].

Отже, батьківські антимонархічні погляди, вплив Я. Шульгина та твори М. Драгоманова виховували С. Пилипенка патріотом з молодих років. Як

відомо, в подальшому його було відраховано з Університету святого Володимира (1912) за розповсюдження забороненої літератури [36, арк. 1]. Достеменно не відомо, якої саме, але, очевидно, тієї, що розцінювалася небезпечною для монархізму, що і без того перебував у хиткому становищі. Це був складний час, коли зазнавали утиску й українська література, й українська наука, оскільки у багатьох великих університетських містах заборонялося викладати дисципліни українською мовою [23, с. 118]. Ймовірно, неблагоннадійний студент Сергій Пилипенко розповсюджував політичну літературу з відповідною національною ознакою, за що і був відрахований.

До Першої світової війни життєвий шлях С. Пилипенка переплітався із вчителюванням у Бориспільській гімназії [36, арк. 1], про що майже не збереглося жодних історичних даних, окрім спогадів про нього під час допиту в 1935 році заарештованого українського письменника-прозаїка С. Жигалка. Сергій Йосипович намагався уникнути будь-яких спогадів про свого бориспільського вчителя, на той час уже розстріляного за звинуваченням у «контрреволюційній націоналістичній діяльності» [34, с. 187]. Достеменно не відомо, коли С. Пилипенко почав писати свої твори, однак серед його рукописного спадку зберігається вірш «Учень» [14, арк. 1] про необхідність викладання у школі саме молодих учителів, бо саме нове і прогресивне спонукає дітей краще вчитися. Вірш було складено українською мовою, і, швидше за все, Сергій Пилипенко за часи вчителювання продовжував шлях свого гімназійного педагога Якова Шульгина.

Роки Першої світової війни відзначилися для Сергія Пилипенка участю

у бойових діях і активною агітаційною роботою на Ризькому фронті [36, арк. 3]. З 1917 року він входив до Виконавчої ради XII української армії, що складалася з 12 осіб, і брав активну участь у популяризації української мови, преси та літератури, орієнтованої на українських солдатів [2, с. 158]. Висвітлюючи проблеми українського населення, поширюючи новини про проблеми і перспективи Центральної ради, Сергій Пилипенко разом із Климом Поліщуком редагував фронтову газету «Український голос» [12, с. 1]. Сьогодні випуски видання збережені в неповному обсязі, і газета була не достатньо регулярною через логістичні складнощі. Збережений матеріал як історичне джерело загальною мірою висвітлює небайдужість діяча до проблем українського населення та особисті наміри продовжувати підтримку національної ідеї [13, с. 2].

Саме на війні Сергій Пилипенко вперше познайомився із членами латиської партії соціал-демократів (більшовиків), був захоплений їх ідеями та орієнтирами, але, як і раніше, симпатизував есерам, офіційно вступивши до партії лише в 1918 році [16, с. 2]. Після демобілізації редагував есерівську газету «Народна воля», орієнтовану на українську селянську бідноту [24]. Його статті здебільшого присвячувалися проблемам подолання бідності та голоду [26, с. 2 – 3], необхідності долати панів [6, с. 585] тощо.

З 1918 до 1921 року Сергій Пилипенко знаходився у вирі військово-політичних революційних подій того часу і вже був знайомий із Миколою Скрипником, Григорієм П'ятаковим [35, арк. 14] та іншими більшовиками, які одними з перших були делеговані в Україну для

встановлення більшовицької влади. З 1919 року він почав редагувати «Більшовик» та «Вісти» через те, що уже вступив до КП(б)У [17, с. 5]. Отже, Сергій Пилипенко став комуністом у 28 років, зберігаючи весь час вірність і симпатію українській національній ідеї, свою самоідентифікацію. На початку 1920-х років багато хто з його сучасників, прихильників політичних угруповань стали на бік більшовицького режиму. Хтось із власних ідейних переконань, хтось усвідомлював, що потрібно асимілюватися з новими умовами життя.

Слід зазначити, що початок 1920-х років став початком нового етапу в біографії Сергія Пилипенка, який доцільно назвати «харківським». У цей час він змінює свою політичну орієнтацію та залишається мешкати після арешту в Харкові [3, с. 354]. Велика літературна спадщина та професійний редакторський доробок Сергія Пилипенка упродовж 1920 – 1930 рр., залишені після його загибелі, наочно демонструють, що українська національна ідея не була забута ним навіть після вступу до КП(б)У. Однак саме в цей час вона стає змішаною з ідеологемами комунізму. Забарвлюються в «комуністичні барви» і його художні твори.

Найбільш широко розтлумачити причетність Сергія Пилипенка до течії націонал-комунізму дає можливість велика кількість газетних дописів та статей на шпальтах «Селянської правди» – газети, яку діяч редагував протягом декількох років у Харкові на вул. Карла Лібкнехта (нині вул. Сумська) [32]. Саме тут описувалися та виправдовувалися соціально важливі процеси, які проводилися більшовиками в Україні. Серед найбільш характерних процесів режиму – колективізація та антирелігійна політика.

Сергій Пилипенко виправдовував колективізацію та боротьбу з так званими «куркулями» [27, с. 1] на сторінках «Селянської правди», висвітлював необхідність продподатку [31, с. 2] та став «рупором» нового земельного кодексу [18, с. 3]. Паралельно із тим з-під його пера виходили антирелігійні матеріали про «попів, що дурять селян» [29, с. 1]. Отже, автор поділяв антирелігійні погляди партії і приховував той факт, що в 1891 році був похрещений у Стрітенській Старокиївській церкві згідно з метричним записом про його народження [37, арк. 42 зв. – 43]. Цілковито зрозумілим є те, що подібні факти біографії навмисно замовчувалися в той період часу, бо могли мати негативні наслідки в умовах побудови нової більшовицької держави.

Період редакторської діяльності в «наймасовішій селянській газеті», як назвав її в 1925 році Г. Петровський [25, с. 1], та фундація спілки «Плуг», яка дала «зелене світло» молодому селянському письменництву, не могли проходити без узгодження партійного керівництва. Подальші події в біографії С. Пилипенка теж не могли відбутися без фактичної підтримки з боку більшовицької влади.

Так, з 1926 року Сергій Пилипенко увійшов до керівництва Харківського інституту літератури імені Т. Г. Шевченка, який фактично створювався на противагу Всеукраїнській академії наук, разом із Д. Багалієм та І. Айзенштоком [11, с. 19]. У 1927 році літорганизатор увійшов до складу Президії Всеукраїнської правописної комісії разом із М. Скрипником, О. Синявським, А. Кримським та А. Приходьком [19, с. 3]. Незважаючи на те, що проект реформування писемності було розроблено і в 1928 році

все ж підписано Миколою Скрипником, серед сучасних історичних досліджень існує думка, що навмисну уніфікацію української мови не прийняла більшість учасників конференції, і Сергій Пилипенко в тому числі. Одним із документів, підтверджуючих те, що письменник виступив проти нового правопису, є «Зауваження з приводу змін в українському правописі, внесених президією державної правописної комісії» [15, арк. 10]. Це лист, який у 1928 році було надіслано Миколі Скрипнику, ймовірно, належить авторству академіка Агатангела Кримського, який не погоджувався з прийняттям реформи. В листі вказано, що Сергій Пилипенко виступав проти цієї уніфікації, метою якої було наближення самобутньої української мови до російської [4, с. 10]. В спогадах дружини С. Пилипенка Тетяни Кардиналовської також описано момент, що її чоловік дуже обурювався, коли побачив у Києві розпорядження щодо уніфікації української мови [17, с. 150].

Робота в Інституті літератури ім. Т. Шевченка була пов'язана із збиральництвом творчого спадку Т. Шевченка та інших українських митців. Колектив займався формуванням і бібліотечного фонду [11, с. 19], Сергій Пилипенко доклав чимало власних зусиль [28, с. 75], щоб локалізувати колекцію автографів та образотворчого доробку Кобзаря саме в Україні, оскільки це є цінним надбанням української культури. Постать Тараса Шевченка по-різному репрезентувалася багатьма літературними гуртками того часу [37], і через це вона зазнала певної комуністичної трансформації. Сергій Пилипенко писав, що за життя Тарас Шевченко був прихильником комунізму [30, с. 1]. Зібраний доробок

формував колекцію та представлявся на виставках. Виставки, що проводилися в стінах інституту, були масштабними, на відкриттях часто були представники партійного керівництва, такі як М. Скрипник, С. Косіор [11, с. 19].

Такі факти в біографії діяча наочно підкреслюють його особисту наближеність до партійного керівництва, особливо до М. Скрипника, який очолював так званий «Народний комісаріат освіти». Відповідно С. Пилипенко особисто вірив у цілі та ідеї комуністичної партії, які на додаток були позначені «барвами українізації». Сьогодні, знаючи наперед, як саме завершилося його життя, не можна не допустити того, що він міг бути інструментом виконання необхідних завдань, поставлених партійним керівництвом, так само як і М. Скрипник, який, за офіційною версією, покінчив життя самогубством [10].

Програма «українізації» вже достатньо швидко почала згортатися. За часи її реалізації були виявлені її прихильники, які спочатку долучилися до неї, щиро вірячи у поєднання української національної ідеї із засадами комунізму, а потім були помірковано викриті як «контрреволюційні націоналістичні елементи». Деструктивні процеси проти української інтелігенції розпочалися з другої половини ХХ століття. Чимало митців, науковців та інших діячів стали жертвами політичних репресій. Літераторів репресії торкнулися на початку 1930-х років. Одним із перших було заарештовано Михайла Ялового. Цей арешт у передсмертній записці Микола Хвильовий назвав «розстрілом цілої генерації» [5, арк. 100]. Микола Хвильовий, який у професійній діяльності був опонентом Сергія Пилипенка, як відомо,

закінчив життя самогубством [22, с. 28], як і Микола Скрипник. Сергія Пилипенка було позбавлено партійного квитка влітку 1933 року [20, с. 538], заарештовано наприкінці листопада [36, арк. 5], а в березні 1934 року йому було винесено вирок – розстріл [36, арк. 94].

Висновки. Дослідження, присвячене життю та професійній діяльності українського письменника та громадського діяча Сергія Пилипенка, розкриває характерні риси репресивної епохи 1920 – 1930 рр. Виявлено націонал-комуністичні риси в діяльності митця, доведено, що він намагався поєднати ці різні за своєю сутністю ідеї, вірив, що саме таке поєднання врятує національні риси українського суспільства в умовах побудови уніфікованої держави.

Незважаючи на те, що Сергій Пилипенко намагався гармонізувати українську самобутність із засадами комунізму, він ніколи не виносив у публічну площину гострих антирадянських гасел та не висував ідей самостійництва. «Пилипенківщини» не існувало як і проголошених більшовиками загальновідомих «волобуєвщини», «шумськізму» чи «хвильовизму». Ім'я С. Пилипенка, його творчий доробок після арешту, розстрілу і навіть після посмертної реабілітації були табуйовані аж до здобуття Україною незалежності. Однак історична справедливість поступово відновлюється, і пам'ять про Сергія Пилипенка нині жива.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бевз, Т. А. Націонал-комунізм як дилема національного відродження. *Наукові записки*. 2008. Вип. 40. С. 314–325. URL: https://ipend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/bevz_national.pdf
2. Бевз, Т. А. *Партія соціальних*

- перспектив і національних інтересів (Політична історія УПСР)*. Київ, 2008. 587 с. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/Bevz_46.pdf
3. Бойко, Л. С., Брюховецький, В. С., Зуб, І. В. та ін. *З порога смерті: письменники України – жертви сталінських репресій*. Випуск перший. Київ, 1991. 495 с. URL: https://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?Z21ID=&I21DBN=UKRLIB&P21DBN=UKRLIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=online_book&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=FF=&S21STR=ukr0002336
4. Вакуленко, М. Міфи і реалії правописного процесу 1928 року: документальні свідчення. *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*. 2019. Вип. 54. С. 5–21. URL: https://www.researchgate.net/publication/336605476_Mifi_i_realii_prapovisnogo_procesu_1928_roku_dokumentalni_svidcenna_Myths_and_realities_of_the_1928_orthographic_process_documentary_evidence
5. Галузевий державний архів Служби безпеки України. Ф. 6. Спр. 183. Т.1. Передсмертна записка Миколи Хвильового. Арк. 100.
6. Грачова, Т. М., Мельничук, І. В. Місце С. Пилипенка у вітчизняному загальнокультурному просторі ХХ століття. *Молодий вчений*. 2018. №2(54) С. 584–587. URL: <https://molodyivchenyi.ua/index.php/journal/article/view/5182>
7. Дідух, Л. В. Перші течії українського націонал-комунізму (1917–1918 рр.). *Магістеріум. Історичні студії*. 2001. Вип. 7. С. 89–92. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/055b7967-f364-4672-9a0f-bd209a09676b/content>
8. Єлісеева, Т. П. Український літератор на тлі радянської доби. *Реабілітовані історією. Харківська область*. 2008. Кн. 2. С. 111–119. URL: <https://www.calameo.com/read/00476164165de4bed3a4e>
9. Єфіменко, Г. Г. Націонал-комунізм. *Енциклопедія історії України*: Т. 7. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Natsional_komunizm
10. Єфіменко, Г. Г. Самогубство Миколи Скрипника. *Цей день в історії*. URL: https://www.academia.edu/69413596/Єфіменко_Геннадій_Самогубство_Миколи_Скрипника_Цей_день_в_історії_Електронний_ресурс_2018_5_липня
11. *Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України, 1926–2001: Сторінки історії*, 75 / відп. ред. та упоряд. О.В. Мишанич. Київ, 2003. 589 с. URL: <http://resource.history.org.ua/item/0014702>
12. Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського (Далі – ІР НБУ). ВГФ. №1138. *Український голос*. №1. Від 14.06.1917. С 1.
13. ІР НБУ. ВГФ. №1138. *Український голос*. №2. Від 18.06.1917. С 2.
14. ІР НБУ. Ф 259. №10. С. В. Пилипенко. Щастя. Учень. 2 арк.
15. ІР НБУ. Ф. Х, од. зб. № 12599 [Зауваження з приводу змін в українському правописі, внесених президією державної правописної комісії]. 10 арк.
16. ІР НБУ. Ф. Х, од. зб. №6003 «Пилипенко С. [автобіографія]. 25/VII-1921 р. 2 арк.
17. Кардиналовська, Т. М. *Невідступне минуле*. Київ, 2007. 197 с.
18. Книгочій. Про земельні закони. *Селянська Правда*. №118. Від 29.11.1922. С. 3.
19. Конференція українського правопису. *Всесвіт*. 1927. №23. С. 3.
20. Костюк, Г. *Зустрічі і прощання*. Едмонтон, 1987. 538 с. URL: <https://diasporiana.org.ua/memuari/7975-kostyuk-g-zustrichi-i-proshhannya-spogadi-1/>
21. Мейс, Дж. *Комунізм та дилеми національного визволення: національний комунізм у радянській Україні 1918 – 1933*. Київ, 2018. 496 с. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/James_Mace/Komunizm_ta_dylemy_natsionalnoho_vyzvolennia_Natsionalnyi_komunizm_u_radianskii_Ukraini_19181933/
22. Мельників, Р. *Микола Хвильовий. Повне зібрання творів у п'яти томах. Том 1*.

Поетія. Київ, 2018. 256 с. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Khyvylovyi/Povne_zibrannia_tvoriv_u_piaty_tomakh_T_1_Poeziia/

23. *Нариси з історії Університету святого Володимира* / Колесник В. Ф., Казакевич Г. М., Могильний Л. П., Надтока О. М., Руккас А. О., Сокирко О. Г., Шемета Ю. М. Київ, 2009. 224 с. URL: <https://sociology.knu.ua/uk/library/narisi-z-istoriyi-universitetu-svyatogo-volodimira-kolesnik-vf-kazakevich-gm-mogilniy-lp>

24. *Народна воля*. №1. Від 28.07.1918. 4 с.

25. Петровський, Г. Привіт «Селянській Правді». *Селянська Правда*. №31. Від 22.03.1925. С.1.

26. Пилипенко, С. В «Земельний банк». *Народна Воля*. № 6. Від 16.08.1918. С. 2–3.

27. Пилипенко, С. В. Глитаю ходу не буде. *Селянська Правда*. №63. Від 16.07.1922. С. 1.

28. Пилипенко, С. В. По Шевченкові малюнки. *Плуг*. 1929. №2. С. 71–75.

29. Пилипенко, С. В. Церква – попівський театр. *Селянська Правда*. №35. Від 01.04.1925. С.1.

30. Пилипенко, С. В. Шевченко і комунізм. *Селянська Правда*. №25. Від 04.03.1925. С.1.

31. Пилипенко, С. В. Що таке єдиний продовольчий податок і що повинен знати про нього кожний селянин. *Селянська Правда*. №57. Від 28.06.1922. С. 2.

32. *Селянська правда*. № 49. Від 08.06.1922. 4 с.

33. *Столетие Киевской первой гимназии (1809–1811–1911 г.г.) Т. 1. Именные списки и биографии должностных лиц и воспитанников гимназии*. Киев, 1911. 549 с.

34. Стрілько-Тютюн, В. В. *Світло. Нариси з історії освіти Бориспільщини* Т. 1. Київ, 2016. 520 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Strilko-Tiutiun_Valentyna/Svitlo_Narysy_z_istorii_osvity_Boryspilshchyny_Tom_1.pdf

35. Центральний державний архів громадських об'єднань України. Ф. 263. Оп. 1. Спр. 44228. Т, 98 арк.

36. Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України. Ф. 897. Оп. 2, од. зб. 13.1923 р., 2 арк.

37. Центральний державний історичний архів м. Києва. Ф. 127. Оп. 1078. Спр. 835. Арк. 42 зв.– 43.

38. Цимбал, Я. Кобзар шкереберть, або Шевченко без мандата. *Український тиждень*. 2016. URL: <https://tyzhden.ua/kobzar-shkerebert-abo-shevchenko-bez-mandata/>

39. Шевченко, С. Сім'я Шульгиних і українське громадське середовище Єлисаветграда (1894–1899 рр.). *Збірник наукових праць та документів: наукове видання*. Київ, 2016. 432 с. URL: https://cusu.edu.ua/images/history/download/zbirnik/NZ_issue_13.pdf

40. Янев, В. *Збірник на пошану Олександра Шульгина (1889 – 1960)*. Праці Історично-філософської Секції. Париж – Мюнхен, 1969. 359 с. URL: <https://diasporiana.org.ua/ukrainica/15852-zbirnik-na-poshanu-oleksandra-shulgina-1889-1960/>

REFERENCES

1. Bezv, T. (2008). National Communism as a Dilemma of National Revival. *Proceedings. Naukovi zapysky* (Scientific Notes), No.40, pp. 314-325. [online] Available at: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/bezv_natinal.pdf [in Ukr.]

2. Bezv, T. (2008). *Party of Social Perspectives and National Interests (Political History of the Ukrainian SSR)*. Kyiv, 587 p. [online] Available at: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/Bezv_46.pdf [in Ukr.]

3. Boiko, L., Bryukhovetsky, V., Zub, I., et al. (1991). *From the Brink of Death: Writers of Ukraine – Victims of Stalinist Repressions*. Issue one. Kyiv, 495 p. [online] Available at: https://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?Z21ID=&I21DBN=UKRLIB&P21DBN=UKRLIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=online_book&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=FF=&S21STR=ukr0002336 [in Ukr.]

4. Vakulenko, M. (2019). *Myths and Realities of the Spelling Process of 1928: Documentary Evidence*. *Naukovi pratsi Natsionalnoi*

- biblioteki Ukrayiny imeni V. I. Vernadskoho* (The Vernadsky National library of Ukraine), Vol. 54, pp. 5–21. [online] Available at: https://www.researchgate.net/publication/336605476_Mifi_i_realii_prapovpysnogo_procesu_1928_roku_dokumentalni_svidcenna_Myths_and_realities_of_the_1928_orthographic_process_documentary_evidence [in Ukr.]
5. *Sectoral State Archive of the Security Service of Ukraine*. Fund 6, Case 183. T. 1. A Suicide Note of Mykola Khvylovyi. pp. 100. [in Ukr.]
  6. Grachova, T., Melnychuk, I. (2018). The Place of S. Pylypenko in the National General Cultural Space of the 20th Century. *Molodyi vchenyi* (A Young Scientist), No. 2 (54), pp. 584–587. [online] Available at: <https://molodyivchenyi.ua/index.php/journal/article/view/5182> [in Ukr.]
  7. Didukh, L. (2001). The First Currents of Ukrainian National Communism (1917–1918). *Magisterium. Istorychni studii* (Magisterium. Historical Studies), Vol. 7, pp. 89–92. [online] Available at: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/055b7967-f364-4672-9a0f-bd209a09676b/content> [in Ukr.]
  8. Yeliseieva, T. (2008). Ukrainian Writer against the Backdrop of the Soviet Era. *Rehabilitated by History. Kharkiv Region*. Vol. 2, pp. 111–119. [online] Available at: <https://www.calameo.com/read/00476164165de4bed3a4e> [in Ukr.]
  9. Yefimenko, H. (2010). National Communism. *Encyclopedia of History of Ukraine*: T. 7. [online] Available at: http://www.history.org.ua/?termin=Natsional_komunizm [in Ukr.]
  10. Yefimenko, H. (2018). Mykola Skrypnyk's Suicide. *This Day in History*. [online] Available at: https://www.academia.edu/69413596/Yefimenko_Hennadiy_Samohubstvo_Mykoly_Skrypnyka_Tseyden_v_istoriyi_Elektronnyy_resurs_2018_5_lypnya [in Ukr.]
  11. Myshanych, O., ed., comp. (2003). *Institute of Literature named after T. G. Shevchenko of the National Academy of Sciences of Ukraine, 1926–2001: Pages of History*, 75. Kyiv, 589 p. [online] Available at: <http://resource.history.org.ua/item/0014702> [in Ukr.]
  12. Manuscript Institute of the National Library of Ukraine named after V. I. Vernadskyi. VGF No. 1138. *Ukrainian voice*. No. 1. 14 June 1917, 1 p. [in Ukr.]
  13. Manuscript Institute of the National Library of Ukraine named after V.I. Vernadskyi. VGF No. 1138. *Ukrainian voice*. No. 2. 18 June 1917, 2 p. [in Ukr.]
  14. Manuscript Institute of the National Library of Ukraine named after V.I. Vernadskyi. Fund 259, No. 10. S. V. Pylypenko. Happiness. Student. 2 p. [in Ukr.]
  15. Manuscript Institute of the National Library of Ukraine named after V.I. Vernadskyi. (1928). Fund X., No. 12599. Remarks on Changes in Ukrainian Spelling Introduced by the Presidium of the State Spelling Commission. 10 p. [in Ukr.]
  16. Manuscript Institute of the National Library of Ukraine named after V.I. Vernadskyi. Fund X., No. 6003. Pylypenko S. (Autobiography). 25/VII–1921», 2 p. [in Ukr.]
  17. Kardynalovska, T. (2007). *The Irrevocable Past*. Kyiv, 197 p. [in Ukr.]
  18. Knyhochii (1922). About Land Laws. *Selianska Pravda*, №118, p.3. [in Ukr.]
  19. *Ukrainian Orthography Conference*. (1927), Vsesvit, №23, p. 3. [in Ukr.]
  20. Kostiuk, H. (1987). *Meetings and Farewells*. Edmonton, 538 p. [online] Available at: <https://diasporiana.org.ua/memuari/7975-kostyuk-g-zustrichi-i-proshhannya-spogadikn-1/> [in Ukr.]
  21. Mace, J. (2018). *Communism and Dilemmas of National Liberation: National Communism in Soviet Ukraine 1918–1933*. Kyiv, 496 p. [online] Available at: https://chtyvo.org.ua/authors/James_Mace/Komunizm_ta_dylemy_natsionalnoho_vyzvolennia_Natsionalnyi_komunizm_u_radianskii_Ukraini_19181933/ [in Ukr.]
  22. Melnykiv, R. (2018). *Mykola Khylovyi. Complete Collection of Works in Five Volumes*. Vol. 1. Poetry. Kyiv, 256 p. [online]

Available at: https://chtyvo.org.ua/authors/Khvylovyi/Povne_zibrannia_tvoriv_u_piaty_tomakh_T_1_Poeziia [in Ukr.]

23. Kolesnyk, V., Kazakevych, H., Mohylnyi, L., et al. (2009). *Essays on the History of St. Volodymyr University*. Kyiv, 224 p. [online] Available at: <https://sociology.knu.ua/uk/library/narisi-z-istoriyi-universitetu-svyatogovolodimira-kolesnik-vf-kazakevich-gm-mogilniy-lp> [in Ukr.]

24. *Narodna volia*. (1918). №1, 4 p. [in Ukr.]

25. Petrovskiy, H. (1925). Hello to "Selianska Pravda". *Selianska Pravda*, №31, 1 p. [in Ukr.]

26. Pylypenko S. (1918). "Land Bank". *Narodna Volia*, № 6, pp. 2-3. [in Ukr.]

27. Pylypenko, S. (1922). Kulak won't Pass. *Selianska Pravda*, №63, 1 p. [in Ukr.]

28. Pylypenko, S. (1929). Shevchenko's Drawings. *Pluh*, №2, pp. 71-75. [in Ukr.]

29. Pylypenko, S. (1925). The Church is a Theater of Priests. *Selianska Pravda*, №35, 1 p. [in Ukr.]

30. Pylypenko, S. (1925). Shevchenko and Communism. *Selianska Pravda*, №25, 1 p. [in Ukr.]

31. Pylypenko, S. (1922). What is the Single Food Tax and What Every Peasant Should Know about it. *Selianska Pravda*, №57, 2 p. [in Ukr.]

32. *Selianska Pravda*. (1922). No. 49, 4 p. [in Ukr.]

33. *Centenary of the Kyiv First Gymnasium. (1809–1811–1911) T. 1. Name Lists and Biographies of Officials and Students*

of the Gymnasium. (1911). Kyiv, 549 p. [in Rus.]

34. Strilko-Tiutiun, V. (2016). *Light. Essays on the History of Education of the Boryspil Region*. T. 1. Kyiv, 520 p. [online] Available at: https://shron1.chtyvo.org.ua/Strilko-Tiutiun_Valentyna/Svitlo_Narysy_z_istorii_osvity_Boryspilshchyny_Tom_1.pdf [in Ukr.]

35. *Central State Archive of Public Associations of Ukraine*. Fund 263, Inv. 1, Case 44228, 98 p. [in Ukr.]. [in Rus.]

36. *Central State Archive-Museum of Literature and Art of Ukraine*, Fund 897, Inv. 2, Case 13, 2 p. [in Ukr.]

37. *Central State Historical Archive of Kyiv*. Fund 127, inv. 1078, Case 835, 42-43 pp. [in Rus.]

38. Tymbal, Ya. (2016). Kobzar Shkerebert, or Shevchenko without a Mandate. *Ukraiinskyi tyzhden*. [online] Available at: <https://tyzhden.ua/kobzar-shkerebert-abo-shevchenko-bez-mandata/> [in Ukr.]

39. Shevchenko, S. (2016). The Shulgyn Family and the Ukrainian Public Environment of Yelysavetgrad (1894-1899). *Collection of Scientific Works and Documents: Scientific Edition*. Kyiv, 432 p. [online] Available at: https://cusu.edu.ua/images/history/download/zbirnik/NZ_issue_13.pdf [in Ukr.]

40. Yanev, V. (1969). *Collection in Honor of Oleksandr Shulgin (1889–1960)*. Works of the Historical and Philosophical Section. Paris – Munich, 359 p. [online] Available at: <https://diasporiana.org.ua/ukrainica/15852-zbirnik-na-poshanu-oleksandra-shulgina-1889-1960/> [in Ukr.]

Summary

**NATIONAL-COMMUNISTIC FEATURES
IN THE ACTIVITIES OF S. PYLIPENKO DURING THE ERA
OF THE "RED TERROR" IN 1920-1930S**

Yuliia BILAS

orcid.org/0000-0002-5718-1098

postgraduate student, Department of Ukrainian Studies,
Cultural Studies and History of Science

of the National Technical University «Kharkiv Polytechnic Institute»

email: Julia.bilas95@gmail.com

Relevance of the research. One of the most problematic issues in Ukrainian history remains the era of the Ukrainian national revival, which occurred simultaneously with the development of the artificial policy of "Ukrainization" and political repressions against scientists and artists as representatives of the Ukrainian national elite. One of the most interesting personalities of the studied era remains the Ukrainian writer, liturgist, founder of the union of peasant writers "Plough" Serhiy Volodymyrovych Pylypenko. Based on archival materials, first included in scientific circulation and relying on sources of personal origin, the goal was set to investigate the factors of external influence on the formation of Serhiy Pylypenko's ideological and political orientations throughout his life and to find in his activities the features of national communism. It was national communism, as a specific political and ideological trend, that was popular among the literary and artistic environment of the era of the "red renaissance", and Serhiy Pylypenko was one of its key personalities.

The **purpose** of the article is to search for and analyse national-communist features in Serhiy Pylypenko's versatile activities in the context of the unfolding of political repressions and destructive processes directed against the Ukrainian intelligentsia in the 1920s and 1930s.

Conclusions. A biographical study devoted to Serhiy Pylypenko's efforts to combine the Ukrainian national idea with the principles of communism reveals the most characteristic features of the repressive era of the 1920s and 1930s. Summarizing the scientific material, it was possible to identify national-communist features in the artist's work and prove that he sincerely tried to combine these fundamentally different ideas, based on his own belief in such a possibility.

Serhiy Pylypenko's efforts to harmonize Ukrainian identity with Soviet communism were not supported by public advocacy of the ideas of self-reliance, instead, most of the material that came out of the activist's pen was written in fulfilment of the party's tasks, with the aim of constructing a new Soviet society. However, the clear communist position did not save the writer from physical destruction against the background of political repression. Biographical research allows to prove the artificiality of the policy of "Ukrainization" as one of the means of exposing "counter-revolutionary elements" for the destruction of the Ukrainian intelligentsia as a potentially threatening layer to the Bolshevik regime.

Keywords: Serhiy Pylypenko, national-communism, Ukrainian literature, "red renaissance", public activity, biography, Kharkiv, local history.